

ТЭМА 3.6. АЛЕСЬ ЯКІМОВІЧ (ААЯКСАНДР ІВАНАВІЧ ЯКІМОВІЧ) (1904–1979)

Заслужаны дзеяч культуры Беларусі (1968), лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1974), Аляксандр Іванавіч Якімовіч — адзін з пачынальнікаў беларускай дзіцячай літаратуры, вядомы дзіцячы пісьменнік, перакладчык. Ён узбагаціў айчынную дзіцячую літаратуру разнастайнымі па жанрах і тэматыцы творамі: вершаванымі і празаічнымі казкамі, апавяданнямі і апавесцямі. З вялікай увагай і патрабавальнасцю ставіўся да праблем стварэння школьных падручнікаў, да навучання і выхавання дзяцей.

А. Якімовіч нарадзіўся 17 студзеня 1904 г. ў вёсцы Чурылава Уздзенскага раёна Мінскай вобласці ў працоўнай сялянскай сям'і. Многія факты з ўласнай біяграфіі пісьменніка і жыцця яго роднай вёскі паслужылі ў далейшым матэрыялам для напісання мастацкіх твораў.

Якімовіча-юнака не пакідала мара аб працягу вучобы. Пасля заканчэння Уздзенскага пачатковага вучылішча і двухмесячных настаўніцкіх курсаў ён паступіў на вучобу ў Мінскі педагагічны тэхнікум (1921). Успамінаючы мінулае, Аляксандр Іванавіч з гордасцю прыгадваў гады навучання ў гэтай установе, дзе Якуб Колас выкладаў методыку роднай мовы.

Пачатак літаратурнай творчасці А. Якімовіча звязаны з літаратурнай арганізацыяй “Маладняк”. У часопісе пад той жа назвай у 1923 г. быў надрукаваны верш “Вясна”. У 1924 г., калі быў заснаваны часопіс для школьнікаў “Беларускі піянер”, А. Якімовіча прызначылі адказным сакратаром гэтага выдання. Працуючы ў рэдакцыі, ён працягваў вучобу ў тэхнікуме, які скончыў у 1926 г. На гэты час пісьменнік быў ужо аўтарам дзвюх кніг, што выйшлі амаль адначасова ў 1925 г., — паэтычнага зборніка “Вершы” і зборніка апавяданняў для дзяцей “Гул бубна”. Неўзабаве дваццацігадовага А. Якімовіча прызначаюць рэдактарам часопіса “Беларускі піянер” (з 1929 г. — “Іскры Ільча”). З 1927 г. А. Якімовіч займаўся на літаратурна-лінгвістычным аддзяленні педагагічнага факультэ-

тэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У.І. Леніна, якое скончыў у 1930 г.

У пачатку Вялікай Айчыннай вайны А. Якімовіч настаўнічаў у адной з сярэдніх школ г. Чыстопаля (Татарская АССР), быў адказным сакратаром раённай газеты ў сяле Шаманаіха Казахскай ССР. Пасля заканчэння курсаў малодшых лейтэнантаў у г. Аджыжане трапіў на фронт. У жніўні 1943 г. быў цяжка паранены пад Харкавам, пасля шпіталю звольнены ў запас. У 1944–1945 гг. працаваў старшым рэдактарам Дзяржаўнага выдавецтва БССР, ў 1945 г. зноў быў прызначаны рэдактарам беларускага дзіцячага часопіса “Беларускі піянер” (“Іскры Ільча”), які пачаў выходзіць пад назвай “Бярозка”. У 1955–1960 гг. А. Якімовіч працаваў літаратурным кансультантам у Саюзе пісьменнікаў Беларусі. Доўгі час узначальваў секцыю дзіцячай літаратуры Саюза пісьменнікаў. А. Якімовіч пайшоў з жыцця 15 студзеня 1979 года.

А. Якімовіч зрабіў важкі ўклад ў развіццё беларускай дзіцячай прозы, галоўным чынам такога яе жанру, як апавяданне, пра што сведчаць кнігі “Гул бубна” (1925), “Залаты зуб” (1937), “Помста” (1946), “Сябры” (1952), “Залатыя рукі” (1975). Лепшыя апавяданні з гэтых зборнікаў па-ранейшаму не страцілі сваіх мастацкіх якасцей і пазнавальнасці. Героямі большасці твораў з’яўляюцца дзеці. А. Якімовіч паказвае іх нялёгкае жыццё ў Заходняй Беларусі, прагу да ведаў, псіхалагічныя перажыванні бацькоў, якія клапацяцца, каб дзеці “выйшлі ў людзі” (“Апоркі”). Многія апавяданні прысвечаны паказу гаротнай долі парабкаў, сірот, беспрытульных (“Сірата”, “Беспрытульны”, “Апоркі”). Не могуць не хваляваць юнага чытача пакуты Марылькі – галоўнай гераіні апавядання “Сірата”, якая служыць парабчанкай у сквапнай гаспадыні Антолі. Кожны дзень дзяўчынка чуе папрокі, ляянку, праклёны. Антоля прымушае Марыльку красці ў суседзяў палотны, дровы; дзяўчынка пачынае разумець, што гаспадыня “*выхоўвала з яе такую ж Антолю – прагнуў, сквапную*”¹. Даведаўшы-

¹ Якімовіч, А. Збор твораў. У 3 т. Т. 3 : Апавяданні, казкі, аўтабіяграфія / А. Якімовіч. Мінск, 1980. С. 40. Далей спасылкі на гэтае выданне даюцца непасрэдна ў тэксце: у дужках рымскай лічбай пазначаны том, арабскай – старонка.

ся пра намеры гаспадароў нарасці ў саўгасе цыбулі, Марыля паведамляе пра гэта яго дырэктару. З таго часу дзяўчына засталася жыць і працаваць у саўгасе, пайшла вучыцца ў мясцовую сямігодку. Відавочна, што пісьменнік услаўляе саўгаснае жыццё, кантрасна супрацьпастаўляючы яго аднаасобнай вёсцы: *“тут зусім ўсё не так, як у іхняй вёсцы. <...> Агароды з добры палетак. На двары машыны: касілка, жняяркі, малатарні”* (III; 41).

Спрыockа доля напаткала і Максімку — героя апавядання “Беспрытульны”. Пасля смерці маці гаспадар выгнаў яго з кватэры, хлопчык апынуўся на вуліцы; галодны ён блукае па горадзе, і людзям няма ніякай справы да яго пакутаў і няшчасцяў. Пасля сустрэчы з піянерам *“новая, светлая дарога малявалася перад вачыма”*: *“ён будзе вучыцца і жыць у дзіцячым доме”* (III; 34). Гул бубна нагадвае дзеду Цімоху і яго суседу Ігнасю пра піянераў (унука Васілька і яго сяброў), якія ідуць *“у новы, незразумелы свет радасці і шчасця”* (“Гул бубна”) (III; 30). Старыя, жартуючы, нават задумваюць падацца ў піянеры.

Відавочна, што для некаторых апавяданняў гэтага часу ўласцівы схематызм канфліктаў і спрошчанае сітуацый і характараў. Творчасць А. Якімовіча 1920—1930 гг. можна зразумець, калі паставіць яе ў кантэкст развіцця тагачаснай літаратуры, *“якая ўзнімала вострыя сацыяльныя пытанні і менш цікавілася маральна-этычнымі праблемамі”*, — адзначыла М. Шаўлоўская¹.

Плённа працаваў А. Якімовіч і ў жанры юнацкай аповесці. У 1930 г. выйшла з друку аповесць “Перамога”, у 1935 — “Незвычайны мядзведзь”, затым — “Гаворыць Масква” (1950), “Базылёў курган” (1954), “Смелыя людзі” (1960).

Лепшым даваенным творам А. Якімовіча з’яўляецца аповесць “Незвычайны мядзведзь”, якая вызначаецца глыбокім пранікненнем ва ўнутраны свет падлетка. Галоўным героем гэтага твора з’яўляецца дзесяцігадовы школьнік Алёша Шабуневіч — самы смелы з усіх аднагодкаў. У Алёшы тонкая патэтычная душа, ён любіць прыроду; асабліва хлопчыка захап-

¹ Шаўлоўская, М. Дыдактычны матэрыял па беларускай дзіцячай літаратуры : вучэб.-метад. дапаможнік / М.Ф. Шаўлоўская. Мінск, 2004. С. 39.

ляе бор, які шуміць і спявае на розныя галасы. У бары Алёша мог правесці цэлы дзень, “ён, як руплівы гаспадар, цікавіўся ўсім, усё даследаваў, за ўсім назіраў” (II; 325).

Кемліваць, фантазія Алёшы падкрэсліваюцца пісьменнікам праз супастаўленне паводзін гэтага героя твора і яго сябра Грышкі, падлетка да смешнага наіўнага і баязлівага. Хлопцаў вабяць гульні, прыгоды, розныя таямніцы. Інтрыгуе малых чытачоў загадкаваасцю незвычайны мядзведзь, таямніца якога раскрываецца толькі ў канцы аповесці. Пра ўсе гэтыя незвычайныя прыгоды і здарэнні А. Якімовіч распавядае цікава і займальна.

Алёша Шабуневіч пастаўлены ў складаныя і часам небяспечныя сітуацыі, у якіх выяўляюцца яго сіла волі і цвёрдасць характару. Так у кантэксте літаратуры 1930-х гг. пісьменнік паказвае шкодніцкую дзейнасць ворагаў савецкай улады, якую падлетак сваімі вандроўкамі дапамагае выкрыць. Нагадаем, што такая схема была распаўсюджанай у савецкай літаратуры гэтага перыяду.

Творчасць А. Якімовіча пасляваеннага часу таксама вызначаецца грамадзянскай накіраванасцю, асабліва гэта датычыцца твораў на тэму Вялікай Айчыннай вайны (апавяданні “Чарнавочка”, “Аўтамат”, “Светлы дзень”, “Брат і сястра”, “Партызанская маці”, “У родным горадзе”, “Аладкі” і інш., аповесць “Смелыя людзі”), якія вызначаюцца больш высокім узроўнем аўтарскага заглыблення ў жыццёвы матэрыял, больш дакладным яго асэнсаваннем. А. Якімовіч паказвае, што на акупаванай тэрыторыі ў змаганне з ворагам актыўна ўключыліся не толькі дарослыя, а і падлеткі, дзеці: яны становіліся партызанскімі разведчыкамі, сувязнымі¹. Партызанкай-сувязной стала дзяўчынка Валя, якая да вайны скончыла толькі чатыры класы (апавяданне “Чарнавочка”). Па даносе здрадніка дзяўчынка апынулася ў гестапа, загінула, але не выдала ворагам сакрэтную інфармацыю. Падлеткі Віця і

¹ Заўважым, што тэма “вайна і дзеці” была балючай для А. Якімовіча: на руках жонкі пісьменніка ў час бамбёжкі загінуў ад асколкаў снарада яго нованароджаны сын. За дапамогу партызанам фашысты расстралялі бацьку пісьменніка, ледзь не згарэла ў падпаленай акупантамі хаце маці; яна памерла крыху пазней, так і не дачакаўшыся перамогі.

Грышка, героі апавядання “Аўтамат”, мараць аб змаганні з фашыстамі: яны жадаюць далучыцца да партызан і перадаць ім схаваны ў клятці аўтамат. Але аўтамат неўзабаве спатрэбіўся ім самім.

Праўдзіва паказана барацьба партызан і падпольшчыкаў у аповесці “Смелыя людзі” (1960). Письменнік раскрывае ўсенародны характар змагання з акупантамі, расказвае пра мужных падпольшчыкаў Мінска, іх сувязь з партызанамі; ён адзначае, што народнае супраціўленне пачалося з першых дзён вайны. Героі аповесці Толя Кавалёў і Міхась Прахарэвіч помсцяць гітлераўцам за здзекі над жыхарамі вёскі Зялёны бор: збіраюць і перадаюць партызанам зброю, знішчаюць фашыстаў, пішуць і распаўсюджаюць лістоўкі. Неўзабаве яны становяцца партызанамі.

Шматлікія старонкі аповесці прысвечаны партызанскаму руху. Мужна змагаюцца партызаны атрада на чале з Андрэем Міхайлавічам. Як сімвал нязломнасці духу, выключнай стойкасці ўспрымаецца вобраз Лявона Архіпавіча Прахарэвіча, дух якога не зламалі здзекі і катаванні. Ахвяруе сваім жыццём дзед Лукаш, каб выратаваць жыццё Толі Кавалёва. Ствараючы вобразы фашысцкіх захопнікаў і здраднікаў, письменнік выкарыстоўвае сродкі сатыры, прыёмы шаржу. Так, жудасныя сны не даюць спакойна спаць па начах садысту Гансу, пачуццё страху за сваё жыццё ніколі не пакідае здрадніка Амельку Казла.

А. Якімовіча таксам цікавяць маральна-этычныя праблемы, звязаныя з выхаваннем дзяцей. Апавяданні “Васількі”, “Слабая воля”, “Навічок”, “Як Віця заблудзіўся”, “Цяжкая хвароба” вучаць працавітасці, сумленнасці, дружбе, павазе да старэйшых. Письменнік умеў гаварыць з дзецьмі “на роўных” — без празмерных павучанняў і маралізатарства, як добры таварыш. Напрыклад, падумаць, паразважаць над ўчынкамі і паводзінамі герояў письменнік заклікае чытача ў апавяданні “Слабая воля”. Вучань чацвёртага класа Міша прычыны сваёй “двойкі” па арыфметыцы тлумачыць тым, што ў яго не хапае настойлівасці. На самай жа справе воля ў яго моцная: ён спакусіў добрага вучня Толю “сваім фільмаскопам і канькамі і за два дні адвучыў яго ад арыфметыкі” (III; 252).

У апавяданні “Цяжкая хвароба” з гумарам створаны вобраз гультая і хітруна Віці Бегунка, якога “сілаю трэба падымаць з пасцелі, сілаю прымушаць рабіць урокі, складваць у партфель кнігі і сшыткі” (III; 254).

Добрае веданне пісьменнікам псіхалогіі дзіцяці выяўляецца ў апавяданнях “Залатыя рукі”, “Першы працадзень”, “Маніна градка”, прысвечаных тэме працы. Праца паказана ў гэтых творах як важнейшы фактар выхавання і перавыхавання дзяцей. Напрыклад, дзяўчынкі-цімураўцы Галя і Вера шчыра дапамагаюць па гаспадарцы дзядулю-ветэрану (“Залатыя рукі”). Яны сталі “для яго не толькі памочніцамі, але і жаданымі гасцямі” (III; 164). Радасць і хваляванне перапаўняюць сэрца падлетка Міхася (“Першы працадзень”), якому брыгадзір даручыў “сапраўдную мужчынскую работу” — абганяць бульбу. “Ого, гэта ж такая работа, якой пазайздросціць не адзін яго дружка”, — з гонарам думае хлопец (III; 225–226). Аўтар вельмі дакладна перадае ўнутраны стан героя, яго нецярплівае жаданне хутчэй распачаць працу. Міхасю прыемна было атрымаць працоўную кніжку, у “якой на першай старонцы красаваўся яго першы сапраўдны працоўны дзень” (III; 333), бо гэты запіс сведчыў пра прызнанне значасці працы падлетка. Дзяўчынка Маня захапляецца ідэяй пасадзіць бульбу расадай (“Маніна градка”). Яна настойліва ўзялася за справу: робіць скрынкі, саджае бульбу, затым перасаджвае парасткі, з любоўю іх даглядае; у выніку Маня атрымлівае добры ўраджай бульбы.

Пісьменнік творча выкарыстоўваў традыцыі Я. Коласа і З. Бядулі — адсюль і паэтычнае бачанне свету, і тон даверлівай размовы з дзецьмі, і жыццёвасць адлюстраваных падзей і сітуацый, і глыбіня псіхалагічнага аналізу¹.

“Даўно мяне вабіць гісторыя” (III; 474), — пісаў А. Якімовіч у аўтабіяграфіі. Першым подступам да асэнсавання пісьмен-

¹ Пры гэтым нельга не пагадзіцца з М. Барсток, якая адзначыла, што некаторыя апавяданні А. Якімовіча, асабліва на тэму школьнага жыцця (“Навічок”, “Сакрэт”, “Авіятары”), сапсаваны “адкрытым дыдактызмам і схематызмам, што адмоўна ўплывае на мастацкую вартасць твораў”: Беларуская дзіцячая літаратура : вучэб. дапаможнік / М.Б. Яфімава [і інш.]; пад рэд. М.Б. Яфімавай, М.М. Барсток. Мінск, 1980. С. 222.

нікам гістарычнай тэмы стала яго аповесць “Базылёў курган” (1954). Героі гэтага твора – юныя піянеры-краязнаўцы, якім становіцца вядомай старадаўняй гісторыя, звязаная з мясцовай назвай “Базылёў курган”. Падлеткам удалося ўстанавіць, што гэты курган – магіла маленькага прыгоннага хлопчыка Базылька, якога згубіла злая пані Мазурская. У аповесці пісьменнік выкарыстоўвае ўспаміны аднавяскоўцаў, якія яшчэ памяталі часы прыгону, а таксама дакументальны матэрыял. Чытачы даведваюцца пра жорсткія часы прыгону, калі паднявольных прыгоннікаў не лічылі за людзей, усяляк здэкаваліся з іх: “з дапамогай злога аднавокага цівуна пані біла сваіх слуг бізуном, розгамі, таптала нагамі, душыла за горла, пякла цела распаленым жалезам <...>” (1; 81). Хлопчык не змог перанесці пабоў, прыніжэнняў, здэкаў – ён кінуўся ў рэчку, і “накуль панская пагоня натрапіла на след Базылька, ён ужо ляжаў мёртвы на дне глыбокай ямы ракі Быстрыцы” (1; 82.) Аднак ланцуг трагедый на гэтым не скончыўся: бацьку Базылька, які адпомсціў пані за смерць сына, саслалі на вечную катаргу, а маці ад гора страціла розум і памерла на кургане, які людзі назвалі Базылёвым.

Тэме далёкага мінулага беларускага народа прысвечана тэтралогія, якую складаюць аповесці “Адкуль ліха на свеце” (1963), “Канец сервітуту” (1968), “Кастусь Каліноўскі” (1971), “Цяжкі год” (1976). Гэты цыкл аповесцей – маштабная мастацкая хроніка жыцця беларускай вёскі ад 50-х гг. XIX ст. па 1918 год¹. Аповесці сведчаць пра ўзросшае майстэрства пісьменніка, яго ўменне цікава, гістарычна дакладна і псіхалагічна абгрунтавана расказваць дзеяцям пра асобныя старонкі нашай мінуўшчыны.

У аповесці “Адкуль ліха на свеце” А. Якімовіч распавядае пра лёс дзесяцігадовага прыгоннага хлопчыка Язэпкі з вёскі Галынаўка, якога пан Ясінскі прайграў у карты пану Жардзецкаму. Язэпку цівун Дракула сілком забірае ад бацькоў і прыводзіць у маёнтак да новага пана. З гэтага часу пачынаецца пакутлівае жыццё хлопчыка. Лепшымі старонкамі апо-

¹ Літаратуразнаўцы называюць тэтралогію Галынаўскай хронікай, таму што некаторыя падзеі і лёс асобных персанажаў твора, у прыватнасці Язэпа Валовіча і яго ўнучка Петруса, звязаны з вёскай Галынаўка.

весці з'яўляюцца тыя, дзе пісьменнік перадае перажыванні маленькага Язэпкі, калі той назірае, як пан і яго найміты здзекуюцца з дваровых работнікаў і сялян Галынаўкі. Хлопчык, узрушаны несправядлівасцю, пачынае разважаць над жыццём, над убачаным і пачутым. Нарэшце Язэпка ўцякае з маёнтка і аказваецца ў лагеры бунтаўшчыкоў.

Заслуга А. Якімовіча перш за ўсё ў тым, што ён раскрыў унутраны свет падлетка, паказаў працэс фарміравання яго светапогляду і жыццёвай пазіцыі. На думку І. Разанава, *“карціна росту самасвядомасці героя намалёвана ў аповесці на шырокім эпічным фоне, удумліва даследаваны характар рэформы 1861 года”*¹. Юным чытачам запамінаюцца вобразы работніцы Аўдолі, якая па-мацярынску ставіцца да Язэпкі, і пастуха, дзеда Міхаля, які адкрывае хлопчыку вочы на навакольных з'явы жыцця, знаёміць з народнымі паданнямі пра адважных змагароў за шчасце і волю народа.

У другой частцы тэтралогіі (па змесце, а не па часе выхаду з друку) — аповесці “Кастусь Каліноўскі”² (1971) — пісьменнік распавядае пра паўстанне 1863 года і далейшы лёс Язэпа Валовіча. А. Якімовіч назваў аповесць дакументальнай, яна напісана на гістарычным матэрыяле, у ёй дзейнічаюць рэальныя гістарычныя асобы: К. Каліноўскі, В. Урублеўскі, З. Серакоўскі, Б. Шварц, Гелер, Назімаў, Мураўёў і інш. Пісьменнік шырока выкарыстоўвае архіўныя матэрыялы: выпіскі з пратаколаў, рапартаў, загадаў, а таксама ўспаміны і дзённікі паўстанцаў.

Аповесць складаецца з дзвюх частак — “Мужыцкая праўда” і “Да апошняга дыхання”. У першай з іх расказваецца пра выдавецкую і прапагандысцкую дзейнасць К. Каліноўскага. На старонках “Мужыцкай праўды” ён тлумачыў сялянам задачы паўстання, абуджаў пачуццё грамадзянскай свядомасці, заклікаў змагацца за сваю бацькаўшчыну.

У другой частцы аповесці ўжо ўзноўлены старонкі паўстання 1863–1864 гг. Пісьменнік тут шырока выкарыстоўвае факты

¹ Разанаў, І. Шчодрое сэрца пісьменніка / І. Разанаў // А. Якімовіч. Збор твораў. У 3 т. Т. 1 : Аповесці. Мінск, 1978. С. 6.

² А. Якімовіч адным з першых у айчынай дзіцячай літаратуры ў жанры дакументальнай аповесці расказаў пра падзеі 1863 г., стварыў праўдзівы вобраз К. Каліноўскага — нацыянальнага героя беларускага народа.

з біяграфіі К. Каліноўскага, вобраз якога падаецца ў гераічным плане. Прасочваецца і лёс Язэпа Валовіча, які трапіў да паўстанцаў і быў сасланы ў Сібір. А. Якімовіч паказвае, што такія ж бунтары-адзіночкі, як Язэп, трапіўшы ў войска К. Каліноўскага, становяцца на шлях арганізаванай рэвалюцыйнай барацьбы. Сярод іх — ляснік Саўка, дзядзька Рыгор, дзядзька Максім, падлетак Пятрок. Аднак аўтар аповесці, як адзначае М. Барсток, *“не ідэалізуе рэвалюцыйнасць сялянства і правільна адзначае, што для асноўнай масы паўстанцаў была характэрна нізкая палітычная свядомасць. Менавіта таму царскаму самадзяржаўю і ўдалося ўвесці іх у зман і з дапамогай рэгулярнага войска падавіць паўстанне”*¹.

У трэцяй кнізе тэатралогіі — аповесці “Кае́нц сервітуту” — распавядаецца пра далейшы лёс Язэпа Валовіча; тут узноўлены падзеі Першай сусветнай вайны, Лютаўскай і Кастрычніцкай рэвалюцый. Аповесць заканчваецца падзеямі 1917 года. Усе падзеі ў творы пададзены праз успрымманне падлетка Петруся, унука Язэпа Валовіча. *“Ад яго імя, — прызнаецца А. Якімовіч у сваёй “Аўтабіяграфіі”, — і вядзецца расказ. Будзе ў гэтым расказе і крыху маёй біяграфіі, бо як ні выдумляй, як ні абагульняй, а перад вачыма на першым плане ўсё ж паўстаюць жывыя факты і малюнкi”* (III; 475). Між іншым, у аповесці адсутнічае апісанне гістарычных падзей. Яны падаюцца пісьменнікам праз размовы галынаўцаў, газетныя паведамленні, расказы пакалечаных на вайне людзей².

Тэатралогія А. Якімовіча, прысвечаная падзеям нашай мінуўшчыны, сваім пафасам скіраваная ў сучаснасць. Яна дапамагае лепш зразумець старонкі айчыннай гісторыі, выхоў-

¹ Беларуская дзіцячая літаратура : вучэб. дапаможнік / М.Б. Яфімава [і інш.] ; пад рэд. М.Б. Яфімавай, М.М. Барсток. Мінск, 1980. С. 225.

² У 1976 г. асобным выданнем выйшла наступная кніга Галынаўскай хронікі — аповесць “Цяжкі год”. Пісьменнік назваў цяжкім 1918 год, бо гэта быў складаны час станаўлення ў Беларусі савецкай улады, на яго выпалі часы нямецкай акупацыі, налёты банды Доўбар-Мусніцкага, белагвардзейцаў генерала Кандратовіча. Пры падтрымцы нямецкіх інтэрвентаў пан Ясінскі спрабуе вярнуць ранейшую ўладу ў Галынаўцы. Аповяданне ў творы вядзецца ад імя Петруся Валовіча, паказаны працэс яго сталення. На падзеі Кастрычніцкай рэвалюцыі А. Якімовіч глядзіць вачыма свайго героя.

вае ў юнага чытача высокія грамадзянскія пачуцці, вучыць любіць сваю Радзіму і ганарыцца ёю.

Асобную старонку творчай біяграфіі А. Якімовіча складае плённая дзейнасць у галіне мастацкай апрацоўкі беларускіх народных казак, па развіцці жанру літаратурнай казкі. Народная творчасць узбагачала мастацкую палітру пісьменніка. Шырокую папулярнасць сярод маленькіх чытачоў набыла яго паэма-казка “Каваль Вярнідуб” (1935), напісаная па матывах беларускіх народных казак і легенд пра каваля-асілка – смелага, мужага, мудрага і вынаходлівага заступніка людзей.

Пачынаецца казка мастацкай формулай, якая адразу ж прыцягвае ўвагу слухачоў ці чытачоў: *“Не далёка і не блізка, // Там, дзе сонца ходзіць нізка // Ды гамоняць між сабой // Неба сіняе з зямлёй // , <...> Жыў ды быў найлюты цар, // Той краіны ўладар. <...> // А навокала палацаў, // Страшны церпячы прыгнёт, // Знемагаў яго народ...”* (III; 415). Цара-абібока не хвалявалі голад, пакуты, няволя народа. І толькі калі ў неўрадлівы год ад галаду паднявольныя пачалі *“гінуць, як мухі”*, цар задумаўся: калі ж усе паднявольныя памруць, то яму самому і ўсім баярам-слугам давядзецца *“працаваць гарбом сваім”* (III; 416). “Наймудрэйшы” з дарадцаў прапанаваў: *“Загадай знішчаць малых... // Што табе карысці з іх! // Іяды будзе даволі...”* (III; 416).

Свету зла ў казцы супрацьпастаўлены свет добра, які прадстаўлены найперш вобразам асілка Вярнідуба, яго маці Параскі. Вобразам маці А. Якімовіч *“сцвердзіў душэўную прыгажосць беларускай жанчыны, высакародства і сілу мацярынства”*¹.

Выратаваны ў маленстве ад цара-людзеда, Вярнідуб становіцца змагаром за лепшую долю народа, абаронцам яго інтарэсаў: абараняе ад злога павука-кrywасмока пчолку, выратаўвае ад панскай кары юнака, забівае Салаўя-разбойніка, перамагае ў няроўнай бітве царскае войска, помсціць панам і цару *“за бацькоў і дзедаў // імі рабаваных, гнаных, катаваных”* (III; 447). Як і ў фальклорных творах, у казцы А. Якімовіча волату Вярнідубу, заступніку людзей, дапамагаюць чарадзейныя прадметы (булава, мятла, жывая вада), жывёлы (кабылка, мышка,

¹ Беларуская дзіцячая літаратура : вучэб. дапаможнік / М.Б. Яфімава [і інш.] ; пад рэд. М.Б. Яфімавай, М.М. Барсток. Мінск, 1980. С. 227.

спагадлівая мядзведзіца), прырода (“Сонца яго грэе, // Месяц яму свеціць, // А вядою пояць чыстыя крыніцы” (III; 448))’.

А. Якімовіч апрацаваў больш за дзвесце беларускіх народных казак. Яны склалі зборнікі “Каток — залаты лабок” (1955), “Бацькаў дар” (1957), “З рога ўсяго многа” (1959), “Разумная дачка” (1975), “Людзей слухай, а свой розум май” (1980), “Андрэі за ўсіх мудрэі” (1983). Большасць сюжэтаў для казак пра жывёл, чарадзейных і сацыяльна-бытавых казак А. Якімовіч узяў з фальклорных выданняў А. Сержпутоўскага, Е. Раманава, П. Шэйна. Письменнік апрацоўваў гэтыя сюжэты старанна, беражліва, ашчадна, каб яго творы не гублялі народнага каларыту, каб не цяянілі іх моўныя фарбы. Гэтыя творы сталі залатым скарбам роднай літаратуры: яны вучаць любові да сваёй зямлі, да людзей, вучаць мудрасці і дабрыні ўсіх, хто аднойчы захоча пабываць у дзівосным свеце казак. “*Мне хацелася выбраць усё лепшае з беларускага фальклору і надрукаваць для дзяцей. Дапамог мне ў гэтай рабоце вопыт Якуба Коласа і Аляксея Талстога*” (III; 474), — чытаем у “Аўтабіяграфіі” А. Якімовіча.

Дзякуючы працы пісьменніка маленькія чытачы атрымалі магчымасць пазнаёміцца з выдатным скарбам беларускага народа — казачным эпасам. Беларуская народная казка ўзбагаціла мастацкую палітру А. Якімовіча. Фальклорныя матывы своеасабліва трансфармаваны ў вершаваных (“Вераб’ёвы госці”, “Байка пра казла”) і праязічных (“Браты Лазоўскія”, “Першае яечка”, “Лянота”) казках пісьменніка.

А. Якімовіч падарыў юным чытачам і выдатныя пераклады на беларускую мову казак А. Пушкіна, П. Яршова, баек І. Крылова, паэм М. Някрасава, апавяданняў Л. Талстога, А. Чэхава, М. Носава, вершаў У. Маякоўскага, С. Маршака, С. Міхалкова, казак К. Чукоўскага, Г.Х. Андэрсана².

¹ Твор “Каваль Вярнідуб” раскрывае багацце народнай мовы, дае настаўнікам удзячны матэрыял для выхавання навучэнцаў; твор уздзейнічае на пачуцці і розум дзяцей, з’яўляецца крыніцай дадатковых звестак пры вывучэнні складаных пытанняў, звязаных з гісторыяй, культурай, мастацтвам народа.

² Вядомы А. Якімовіч і як крытык. Ужо ў сваім першым артыкуле “Пра дзіцячую літаратуру” (1929) ён падкрэсліваў асноўнае прызначэнне гэтай часткі прыгожага пісьменства — выхоўваць, вучыць дзяцей, прыносіць

Сваю шматгранную дзейнасць А. Якімовіч ніколі не характарызаваў, бо ён быў выключна сціплым чалавекам. В. Вітка ж вельмі трапна ахарактарызаваў шлях у літаратуры гэтага пісьменніка: *“Хораша прайшоў ён свой шлях у жыцці і ў літаратуры, знешне нідзе нічым не выдзяляючыся... Сціпла і непрыветна ён рабіў сваю справу, заўсёды і ўсюды па высокаму абавязку свайго прызначэння”*¹.

Адзін са зборнікаў казак, апрацаваных А. Якімовічам, называецца “Бацькаў дар”, і гэта гучыць сімвалічна. Такім дарам з’яўляюцца для дзяцей творы самога пісьменніка. Уся яго творчасць – гэта спеў сэрца, кожны твор яго – гэта бацькоўская любоў да дзяцей, шчыры клопат пра будучае пакаленне.

Пытанні і заданні

1. Якія тэмы і праблемы хвалявалі Алесь Якімовіч як пісьменніка і рэдактара часопіса для дзяцей “Беларускі піянер”?
2. Вызначце асаблівасці зместу, формы, вобразнай сістэмы апавесці “Незвычайны мядзведзь”.
3. Акрэсліце праблематыку апавяданняў А. Якімовіча пра школу і навучэнцаў. Прывядзіце адпаведныя прыклады – пацверджанні з твораў.
4. Якія літаратурныя жанры прадстаўлены ў спадчыне А. Якімовіча? Падмаўчайце адказ назвамі твораў.
5. Назавіце зборнікі апрацаваных А. Якімовічам беларускіх народных казак. Вызначце асаблівасці выкарыстання фальклорных традыцый у вершаванай казцы “Каваль Вярнідуб”.
6. Складзіце пытанні да віктарыны па творчасці А. Якімовіча.

Літаратура

Асноўная

1. Беларуская дзіцячая літаратура : вучэб. дапаможнік / М.Б. Яфімава [і інш.] ; пад рэд. М.Б. Яфімавай, М.М. Барсток. Мінск, 1980. С. 211–226.

ім радасць; пісьменнік звяртаў увагу на неабходнасць пашырэння тэматыкі дзіцячых кніг, на павышэнне ўзроўню іх якасці. У артыкулах “Праблемы сучаснай дзіцячай літаратуры”, “Больш увагі літаратуры для дзяцей”, “Галоўная праблема – якасць” пісьменнік выказаў шмат каштоўных думак па пытаннях развіцця дзіцячай літаратуры.

¹ Яфімава М. “Па высокім абавязку свайго прызначэння...”: Алесь Якімовіч – дзецем / М. Яфімава // Роднае слова. 2004. № 1. С. 6.

2. Разанаў, І. Шчодрое сэрца пісьменніка / І. Разанаў // А. Якімовіч. Збор твораў. У 3 т. Т. 1 : Апавесці. Мінск, 1978. С. 3–8.

3. Шаўлоўская, М. Дыдактычны матэрыял па беларускай дзіцячай літаратуры : вучэб.-метад. дапаможнік / М.Ф. Шаўлоўская. Мінск, 2004. С. 37–43.

4. Якімовіч, А. Збор твораў. У 3 т. Т. 1 : Апавесці / А. Якімовіч. Мінск, 1978.

5. Якімовіч, А. Збор твораў. У 3 т. Т. 2 : Апавесці / А. Якімовіч. Мінск, 1979.

6. Якімовіч, А. Збор твораў. У 3 т. Т. 3 : Апавяданні, казкі, аўтабіяграфія / А. Якімовіч. Мінск, 1980.

7. Яфімава, М. Алесь Якімовіч / М. Яфімава // Беларуская дзіцячая літаратура : вучэб. дапаможнік / А.М. Макарэвіч [і інш.] ; пад агульн. рэд. А.М. Макарэвіча, М.Б. Яфімавай. Мінск, 2008. С. 220–242.

8. Яфімава, М. “Па высокім абавязку свайго прызначэння...” : Алесь Якімовіч – дзеціям / М. Яфімава // Роднае слова. 2004. № 1. С. 5–8.

Дадатковая

1. Юфе, Э.Р. Яго называлі “беларускім Андэрсанам” : да 110-годдзя А. Якімовіча / Э. Юфе // Польша. 2014. № 4. С. 128–138.

2. Марціновіч, А. Святло чароўнага ліхтарыка : выбран. старонкі гісторыі белар. дзіцячай літаратуры : дапаможнік. У 2 кн. Кн. 1 / А. Марціновіч. Мінск, 1998. С. 129–142.

3. Несцяровіч, В.Б. “Бацькаў дар” : да 105-годдзя з дня нараджэння Ялеся Якімовіча / В.Б. Несцяровіч // Пачатковая школа : навукова-метадычны часопіс. 2009. № 1. С. 60–61.

4. Шаўлоўская, М. “Творчасць пісьменніка – гэта спеў сэрца...” : літаратурны партрэт Алеся Якімовіча / М. Шаўлоўская // Роднае слова. 1994. № 1. С. 13–18.

5. Якімовіч, А. Як я працаваў над апавесцю “Кастусь Каліноўскі” / А. Якімовіч // Роднае слова. 2004. № 1. С. 9.

6. Яфімава, М. На высокай хвалі : літар.-крытыч. арт. / М. Яфімава. Мінск, 1980. С. 204–223.